

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

**КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ
ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ
СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
(ст. 370-2 КК УКРАЇНИ)**

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Дніпро
2026

УДК 343.34
К 32

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 2 від 23.09.2026)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Михайло ДУМЧИКОВ – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент;

Вікторія РУФАНОВА – старший слідчий в особливо важливих справах відділу розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, доктор юридичних наук, доцент

К 32 Кваліфікація порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (ст. 270-2 КК України) : метод. рекомендації /
О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. Д. Людвік та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 44 с.

ISBN 978-617-560-146-4

Методичні рекомендації підготовлено за ініціативи авторського колективу кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ із метою надання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо кваліфікації порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту.

Методичні рекомендації спрямовані на формування єдиного, послідовного та обґрунтованого підходу до застосування положень статті 270-2 КК України, запобігання помилкам під час кримінально-правової кваліфікації та забезпечення належної доказової оцінки обставин, пов'язаних із порушенням вимог щодо утримання й експлуатації захисних споруд.

Можуть бути використанні як навчальний матеріал у початковому процесі ЗВО України з особливими умовами навчання для оволодіння знаннями, напрацювання навиків майбутніх поліцейських (курсантів) та діючих поліцейськими (у межах підвищення кваліфікації) щодо кваліфікації порушення встановлених законодавством вимог стосовно утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту.

ISBN 978-617-560-146-4

© Автори, 2026
© ДДУВС, 2026

ЗМІСТ

Автори	4
Перелік умовних скорочень	5
Вступ	6
1. Нормативно-правова регламентація вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та безперешкодного цілодобового доступу населення до таких об'єктів	8
2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого статтею 270-2 КК України. Особливості кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого статтею 270-2 КК України.	26
Висновки	34
Список використаних джерел	39
Додатки	42

А В Т О Р И

Олександр ЮНІН – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Василь БЕРЕЗНЯК – завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Валентин ЛЮДВІК – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ; кандидат юридичних наук, доцент;

Діана РУКІНА – фахівець відділу забезпечення якості освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

рф – російська федерація;

КК України – Кримінальний кодекс України;

Кодекс – Кодекс цивільного захисту України;

Вимоги – Вимоги щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;

Розпорядження – розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» від 04.03.2025 № 183-р;

Стратегія – Стратегія розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 роках.

ВСТУП

Забезпечення належного рівня захисту життя і здоров'я населення від наслідків надзвичайних ситуацій, воєнних загроз та інших небезпечних факторів є одним із пріоритетних завдань держави. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації (далі – рф) проти України особливого значення набуває ефективне функціонування системи цивільного захисту, важливою складовою якої є фонд захисних споруд цивільного захисту. Укриття, сховища, протирадіаційні укриття та інші об'єкти призначені для забезпечення безпеки населення та збереження життя і здоров'я людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, здійснення воєнних дій, повітряних атак та інших небезпечних подій.

Практика функціонування системи цивільного захисту в Україні свідчить про наявність численних проблем, пов'язаних із неналежним утриманням, експлуатацією та технічним станом захисних споруд, а також із незабезпеченням належного і безперешкодного доступу населення до них. Особливо небезпечними є випадки, коли порушення встановлених вимог унеможливорює використання захисної споруди за її призначення. Наслідком цього є поява реальної загрози життю та здоров'ю людей. Зазначені обставини зумовили необхідність посилення правового реагування на протиправні діяння у зазначеній сфері.

Важливим етапом удосконалення кримінально-правового регулювання є ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 09.01.2025 № 4200-IX, яким Кримінальний кодекс України (далі – КК України) доповнено ст. 270-2, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту¹.

¹ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Закону України від 09.01.2025 № 4200-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4200-20#n40>.

Запровадження зазначеної кримінально-правової норми має важливе превентивне значення та спрямоване на забезпечення належного виконання обов'язків особами, відповідальними за утримання й функціонування захисних споруд. Із огляду на зазначене, метою написання методичних рекомендацій є забезпечення єдиного та обґрунтованого підходу до застосування положень ст. 270-2 КК України, формування теоретичних та практичних положень для правильної кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь.

Методичні рекомендації підготовлено для науковців, науково-педагогічних працівників, аспірантів (ад'юнктів), здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти, в яких готують правників, працівників правоохоронних органів, прокуратури та суду, адвокатів, а також інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням належного функціонування об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та застосуванням законодавства у цій сфері.

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕРЕШКОДНОГО ЦІЛОДОБОВОГО ДОСТУПУ НАСЕЛЕННЯ ДО ТАКИХ ОБ'ЄКТІВ

В умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України особливої актуальності набуло питання результативності використання фонду захисних споруд цивільного захисту, зокрема їх належного утримання, експлуатації та гарантування безперешкодного цілодобового доступу населення. Зазначені питання отримали відповідне відображення у законодавчих ініціативах, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за недотримання визначених законодавством вимог.

З метою детального аналізу регулювання вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також забезпечення безперешкодного доступу населення до таких об'єктів, доцільним є розгляд положень відповідних нормативно-правових актів, які визначають правові засади функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту, встановлюють вимоги до їх утримання та експлуатації, а також регламентують порядок забезпечення доступу населення до таких об'єктів.

Принагідно відзначити, що у ст. 3 Конституції України визначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»². Наведене конституційне положення визначає пріоритетність забезпечення та охорони прав і законних інтересів людини у діяльності держави, покладаючи на неї обов'язок створювати належні правові механізми для гарантування безпеки особи та захисту її життя і здоров'я. Значення зазначеної конституційної норми особливо посилюється після 24.02.2022, коли рф розпочала повномасштабне воєнне вторгнення на територію України. Це стало новим етапом збройної агресії та спричинило виникнення масштабних загроз для держави, суспільства і населення. В умовах воєнних дій систематичне вчинення різноманітних протиправних діянь зумовлює необхідність посилення правових засобів захисту людини, її життя, здоров'я та безпеки.

У зв'язку з тривалим збройним протистоянням в Україні

² Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

відбувається суттєва зміна характеру та рівня суспільних загроз, що безпосередньо позначається на стані правопорядку і безпеки населення. Воєнна обстановка сприяє виникненню нових форм протиправної поведінки та посиленню вже наявних криміногенних ризиків, що потребує відповідного вдосконалення механізмів правового регулювання. За таких обставин важливого значення набуває діяльність законодавця щодо оперативного реагування на нові виклики шляхом оновлення положень кримінального законодавства і встановлення належних заходів юридичної відповідальності за діяння, які становлять підвищену суспільну небезпеку.

Зокрема, як зазначалось вище КК України було доповнено ст. 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту». Зазначена норма була запроваджена відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 09.01.2025 № 4200-IX³.

На переконання Р. А. Каторкіна, криміналізація діяння у вигляді порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту – результат широкомасштабної війни РФ проти України. Саме широкомасштабна війна продемонструвала важливість належного утримання та експлуатації названих споруд, які в критичних ситуаціях, пов'язаних із черговими злочинами рашистів проти населення нашої держави, здатні врятувати найдорожче – життя та здоров'я людей [⁴, с. 591].

Враховуючи зазначене, встановлення кримінальної відповідальності за порушення відповідних вимог зумовлює необхідність визначення змісту кримінально караної поведінки та з'ясування особливостей юридичної конструкції відповідної кримінально-правової норми. Наразі потрібно звернути увагу на те, що за своїм змістом і юридичною конструкцією диспозиція ст. 270-2 КК України має

³ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : Закон України від 09.01.2025 № 4200-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4200-20#n40>.

⁴ Каторкін Р. А. Криміналізація порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: проблеми сьогодення. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.)* ; у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2025. . Ч. I. С. 591-593.

бланкетний характер. Це означає, що сама кримінально-правова норма не містить вичерпного переліку правил, що регламентують утримання та експлуатацію об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Відтак, для встановлення конкретного змісту вимог, порушення яких утворює відповідне кримінально каране діяння, необхідним є звернення до положень спеціального законодавства та інших нормативно-правових актів, що визначають порядок утримання, експлуатації та використання таких об'єктів.

Правове регулювання правовідносин у сфері створення, утримання, експлуатації та обліку об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту здійснюється на підставі сукупності нормативно-правових актів, якими визначаються відповідні вимоги та порядок забезпечення належного функціонування зазначених об'єктів, а саме:

- Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами).

- Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI (зі змінами).

- постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту» (зі змінами) від 10.03.2017 № 138.

- наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість» від 09.07.2018 № 579.

- наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Про затвердження ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту» від 10.08.2023 № 702.

- ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту».

- ДБН В.1.2-4:2019 «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту».

- постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання проведення технічної інвентаризації» від 12.05.2023 № 488.

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» від 04.03.2025 № 183-р.

Важливе місце у системі нормативно-правового регулювання відносин у сфері функціонування фонду захисних споруд цивільного

захисту посідає Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI (далі – Кодекс). Положеннями цього кодифікованого акта визначено загальні правові засади функціонування системи цивільного захисту, права та обов'язки громадян і суб'єктів господарювання, а також основні вимоги щодо створення, утримання, експлуатації та використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Чинна редакція Кодексу містить низку положень, безпосередньо пов'язаних із предметом правового регулювання ст. 270-2 КК України⁵.

Насамперед необхідно звернутися до визначення захисних споруд цивільного захисту, закріпленого у п. 14 ч. 1 ст. 2 Кодексу, відповідно до якого «захисні споруди цивільного захисту – інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів»⁶.

Вбачається, що законодавець безпосередньо пов'язує функціональне призначення захисних споруд із забезпеченням безпеки населення. Зокрема, сфера їх використання охоплює не лише надзвичайні ситуації мирного характеру, а й загрози, що виникають унаслідок воєнних дій та терористичних актів. Це має особливе значення в умовах збройної агресії проти України, оскільки належний стан відповідних об'єктів безпосередньо впливає на можливість реалізації їх основного призначення – захисту життя та здоров'я населення.

Безпосередньо питання укриття населення врегульовано ст. 32 Кодексу, де ч. 1 визначено основні види захисних споруд та їх характеристики. Зокрема, законодавець встановлює, що сховище – це герметична споруда, в якій створені умови для перебування людей та їх захисту протягом певного часу (не менше 48 годин) шляхом виключення або зменшення прогнозованого впливу небезпечних чинників, що можуть виникнути внаслідок надзвичайної ситуації, застосування зброї масового ураження та звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів⁷.

Водночас у Кодексі під «найпростішим укриттям» розуміється «цокольне або підвальне приміщення, інша споруда підземного простору, в якій створені умови для тимчасового перебування людей (не менше 48 годин) у разі виникнення небезпеки їх життя та здоров'я з метою зменшення непрямої дії звичайних засобів ураження під час

⁵ Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів»⁸. Наведені законодавчі положення дають підстави розглядати об'єкти фонду захисних споруд як спеціально призначені засоби колективного захисту, функціонування яких безпосередньо спрямоване на запобігання або мінімізацію загроз життю та здоров'ю людей.

Також доцільно звернути увагу на ч. 2 ст. 32 Кодексу, відповідно до якої «захисні споруди цивільного захисту, споруди подвійного призначення, первинні (мобільні) та найпростіші укриття складають фонд захисних споруд цивільного захисту, є об'єктами такого фонду, мають стратегічне значення для забезпечення захисту населення і належать до засобів колективного захисту»⁹.

Законодавцем визначено стратегічне значення фонду захисних споруд для забезпечення захисту населення. З цього випливає, що належне утримання та експлуатація таких об'єктів не можуть розглядатися виключно як питання технічного чи господарського характеру. Вони становлять складову системи забезпечення цивільної безпеки населення, а порушення встановлених правил їх функціонування потенційно створює загрозу для охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин.

Особливу увагу необхідно приділити положенням ч. 15 ст. 32 Кодексу, які безпосередньо стосуються готовності об'єктів фонду до використання. Законодавець передбачає проведення відповідних обстежень та встановлює юридичне значення їх результатів. Зокрема, у Кодексі визначено, що акт обстеження об'єкта фонду захисних споруд цивільного захисту – це обов'язкове до виконання балансоутримувачем письмове рішення, яке містить перелік порушень (якщо вони виявлені) та строк для їх усунення (який не повинен перевищувати двох місяців з дати їх виявлення)¹⁰. Ця норма має важливе значення для аналізу фактичного стану захисної споруди. Виявлені під час обстеження порушення не мають лише інформаційного характеру, оскільки законодавець надає акту обстеження статусу обов'язкового до виконання рішення. Відтак, першочерговим залишається зобов'язання власника (балансоутримувача) забезпечувати безперешкодний доступ уповноважених посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, та/або його територіальних органів (у разі їх утворення) для здійснення відповідних обстежень.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

Зокрема, встановлено періодичний характер контролю за технічним станом захисних споруд. Зокрема, з метою перевірки працездатності окремих систем життєзабезпечення об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, їх загальної готовності до використання за призначенням балансоутримувачами щокварталу проводяться періодичні огляди із складанням акта довільної форми, що реєструється у спеціальному журналі. Періодичні огляди також проводяться після надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, що можуть негативно вплинути на технічний стан об'єкта фонду захисних споруд цивільного захисту¹¹.

Наведене положення свідчить про те, що готовність захисної споруди до використання є станом, який має постійно підтримуватися та періодично перевірятися. Законодавець покладає на балансоутримувача обов'язок здійснювати щоквартальні огляди, спрямовані на встановлення працездатності окремих систем життєзабезпечення та загальної готовності об'єкта. Неналежне виконання відповідних обов'язків може свідчити про порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єкта фонду захисних споруд.

Своєю чергою, документи, складені за результатами обстежень та періодичних оглядів (акти обстеження, акти оглядів, записи у спеціальних журналах), мають важливе доказове значення. Вони можуть підтверджувати факт наявності порушень вимог щодо утримання та експлуатації об'єкта, строк їх існування, а також обізнаність відповідальної особи про такі порушення. Водночас сам по собі факт непроведення огляду чи невиконання приписів акту обстеження не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 270-2 КК України без встановлення причинного зв'язку з настанням передбачених законом наслідків.

Наразі безпосередній зв'язок із предметом цього дослідження має положення ч. 16 ст. 32 Кодексу, де законодавець встановлює, що до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, що приведені у готовність до використання за призначенням, повинен бути забезпечений цілодобовий та безперешкодний доступ відповідних груп населення¹². Ця норма має важливе значення для розуміння змісту законодавчої вимоги щодо доступності захисних споруд. Сам факт наявності такого об'єкта або його формальної готовності не забезпечує виконання його захисної функції, якщо населення не має можливості своєчасно потрапити до нього. Тому Кодекс пов'язує готовність об'єкта до використання із

¹¹ Там само.

¹² Там само.

забезпеченням цілодобового та безперешкодного доступу відповідних груп населення.

До того ж, у ч. 17 ст. 32 Кодексу законодавець встановлює спеціальні вимоги щодо використання об'єктів фонду захисних споруд у період дії воєнного стану. Відповідний порядок використання таких об'єктів повинен передбачати, зокрема, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення за відповідними сигналами цивільного захисту¹³.

В умовах воєнного стану вимога щодо доступності захисних споруд набуває особливого значення. Вона передбачає не лише фізичну наявність укриття, а й організацію такого режиму його функціонування, за якого населення може безперешкодно скористатися ним після отримання відповідного сигналу. Відповідно, блокування входів, обмеження доступу, неналежне утримання входів або інші обставини, які фактично унеможливають доступ населення до готової захисної споруди, суперечать встановленій Кодексом вимозі.

Важливі положення щодо обов'язків суб'єктів господарювання містяться у п. 15 ч. 1 ст. 20 Кодексу. Законодавець прямо передбачає обов'язок суб'єктів господарювання щодо виконання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, експлуатації, використання та реконструкції об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту¹⁴.

Наведене положення має безпосереднє значення для встановлення змісту бланкетної диспозиції ст. 270-2 КК України. Кримінально-правова норма не містить детального переліку всіх правил, яких необхідно дотримуватися під час функціонування захисних споруд. Своєю чергою, Кодекс встановлює загальний обов'язок суб'єктів господарювання забезпечувати дотримання законодавчих вимог на всіх основних етапах існування відповідних об'єктів – від їх створення та зберігання до утримання, експлуатації, використання та реконструкції.

Окремо законодавець передбачає обов'язок щодо обліку таких об'єктів. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 20 Кодексу, суб'єкти господарювання зобов'язані здійснювати облік захисних споруд цивільного захисту, які перебувають на балансі (утриманні), проведення їх технічної інвентаризації як об'єктів нерухомого майна¹⁵. Відзначимо, що законодавче регулювання охоплює не лише фактичне утримання та експлуатацію захисних споруд, а й документальне та технічне забезпечення інформації про їх наявність, стан і належність. Такий підхід

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

спрямований на забезпечення системного контролю за об'єктами фонду захисних споруд та можливістю їх використання за функціональним призначенням.

Окремого розгляду заслуговує положення ст. 21 Кодексу, яка визначає права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту. Зокрема, законодавець закріплює право громадян на забезпечення засобами колективного та індивідуального захисту та їх використання. Зазначене право перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з функціонуванням фонду захисних споруд, оскільки захисні споруди відповідно до ст. 32 Кодексу прямо віднесені до засобів колективного захисту. Забезпечення можливості фактичного використання таких споруд є одним із напрямів реалізації права громадян на захист від небезпечних факторів надзвичайних ситуацій та воєнних дій¹⁶.

Системний аналіз наведених положень Кодексу дає підстави стверджувати, що законодавець сформував комплексну модель правового регулювання функціонування об'єктів фонду захисних споруд. Вона охоплює визначення їх правового статусу та призначення, встановлення обов'язків суб'єктів господарювання щодо їх створення, утримання та експлуатації, здійснення обліку й технічної інвентаризації, проведення періодичних оглядів, забезпечення готовності до використання, а також гарантування цілодобового та безперешкодного доступу населення.

Наступним нормативно-правовим актом, положення якого підлягають аналізу у контексті визначення змісту бланкетної диспозиції ст. 270-2 КК України, є постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 10.03.2017 № 138. Вказаною постановою затверджено, зокрема, Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, а також Порядок використання у мирний час захисних споруд цивільного захисту для господарських, культурних і побутових потреб¹⁷.

Насамперед необхідно звернути увагу на положення Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, яким встановлено вимоги до використання у мирний час захисних споруд

¹⁶ Там само.

¹⁷ Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF>.

цивільного захисту для господарських, культурних і побутових потреб, де важливе значення у цьому контексті має визначення самого фонду захисних споруд. Відповідно до положень зазначеного вище порядку, фонд захисних споруд являє собою «сукупність усіх захисних споруд та інших споруд, що можуть бути використані для укриття населення». Зазначене визначення дозволяє встановити ширше розуміння об'єктів, призначених для забезпечення укриття населення, підкреслюючи, що функціонування відповідного фонду безпосередньо пов'язане із реалізацією завдання щодо захисту населення¹⁸.

Потрібно також приділити увагу положенням, що регламентують створення та утримання фонду захисних споруд. Категорія «утримання» у назві та змісті Порядку має принципове значення для дослідження ст. 270-2 КК України, оскільки кримінально-правова норма прямо встановлює відповідальність за такі діяння. Отже, положення постанови є одним із нормативних джерел, за допомогою яких може бути встановлено конкретний зміст відповідного обов'язку.

Зокрема, механізм функціонування фонду передбачає його належний облік. Постановою регламентовано не лише створення та утримання відповідних об'єктів, а й ведення їх обліку. Такий підхід має важливе практичне значення, оскільки достовірна інформація про наявність, місцезнаходження, характеристики та стан об'єктів фонду є необхідною передумовою для організації укриття населення. Також ведення обліку забезпечує можливість контролю за відповідними об'єктами та планування заходів щодо їх утримання і використання.

Водночас постановою регламентовано не лише питання створення та утримання фонду, а й порядок використання захисних споруд у мирний час. Наведене положення має значення для розмежування двох аспектів функціонування захисної споруди: її використання для потреб суб'єкта господарювання у мирний час та забезпечення можливості її використання за прямим призначенням для укриття населення. У цьому контексті господарське або інше використання захисної споруди має розглядатися не ізольовано, а у взаємозв'язку з її основним функціональним призначенням – забезпеченням укриття населення¹⁹.

Одним із важливих аспектів функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту є забезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до таких об'єктів. Відповідно до пункту 3-1 Порядку, об'єкти фонду захисних споруд мають стратегічне значення для забезпечення захисту населення, а одним із напрямів забезпечення їх функціонування визначено забезпечення безперешкодного цілодобового

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд під час оголошення сигналів і повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, а також створення умов для життєдіяльності населення, яке укривається в таких спорудах. Водночас щодо об'єктів фонду захисних споруд закладів освіти встановлено спеціальний порядок, відповідно до якого під час здійснення освітнього процесу за очною формою здобуття освіти доступні тільки для учасників освітнього процесу²⁰.

Положення Порядку щодо доступу населення до захисних споруд допускають розмежування двох самостійних груп порушень, які мають різний зміст. По-перше, йдеться про недотримання встановлених вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду, що може проявлятися у неналежному технічному стані споруди, відсутності необхідного обладнання чи невиконанні вимог щодо її обліку. По-друге, окремим видом порушення є невиконання вимоги щодо «безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд» під час оголошення сигналів і повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, прямо передбаченої пунктом 3-1 Порядку. Такий підхід дозволяє розмежувати порушення, пов'язані безпосередньо зі станом та експлуатаційними характеристиками споруди, від порушень, що полягають у створенні перешкод для своєчасного доступу населення до неї.

Порушення першого виду переважно пов'язані з технічним станом та особливостями експлуатації відповідних об'єктів, тоді як друга група охоплює недоліки в організації забезпечення доступу населення до захисних споруд. Відтак зазначені діяння відрізняються за характером та рівнем суспільної небезпечності, що повинно враховуватися під час вирішення питання щодо застосування відповідного виду юридичної відповідальності. Розмежування таких порушень є необхідною передумовою для правильного співвідношення положень адміністративного та кримінального законодавства і недопущення конкуренції відповідних правових норм.

Водночас зміст нормативного положення про забезпечення доступу до об'єктів фонду захисних споруд може породжувати неоднозначне його розуміння, зокрема щодо моменту виникнення відповідного обов'язку. Тлумачення зазначеної норми може формувати уявлення, що безперешкодний доступ до укриттів повинен забезпечуватися лише після отримання сигналу або повідомлення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації. Проте функціональне призначення захисних

²⁰ Там само.

споруд передбачає постійну готовність до використання, а тому можливість доступу до них повинна забезпечуватися незалежно від часу доби. Особливої актуальності це набуває в нічний час, коли виникнення загрози може бути раптовим, а сигнал про небезпеку, наприклад, може бути оголошений о третій годині ночі. За таких умов будь-які перешкоди для потрапляння населення до укриття можуть фактично нівелювати його захисне призначення.

Водночас постійна готовність захисної споруди до використання та можливість доступу до неї незалежно від часу доби є вимогами інших нормативно-правових актів (Кодексу цивільного захисту України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Їх порушення саме по собі не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України, якщо воно не пов'язане з оголошенням сигналу повітряної тривоги та настанням передбачених законом наслідків.

Важливе значення у врегулюванні цього питання має Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 8 цього Закону встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організовувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, зокрема у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі²¹.

У випадку встановлення факту порушення вимог щодо утримання або використання конкретного об'єкта фонду захисних споруд необхідно визначити, які саме положення відповідного порядку були порушені, ким вони мали виконуватися та чи перебуває встановлене порушення у причинному зв'язку з наслідками, передбаченими кримінальним законом. Водночас детальний аналіз вимог до утримання, облаштування, технічного стану, експлуатації та забезпечення доступу населення до таких споруд потребує звернення до спеціального нормативного акта – наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних

²¹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість» від 09.07.2018 № 579. Зазначений наказ має регулятивний характер щодо тих правовідносин, які становлять предмет дослідження ст. 270-2 КК України. Якщо Кодекс визначає загальний обов'язок виконувати вимоги щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду, Вимоги щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (далі – Вимоги) деталізують зміст такого обов'язку та встановлює конкретні правила, яких мають дотримуватися відповідні суб'єкти²².

Принципове значення для визначення призначення об'єктів фонду має п. 1 розділу II Вимог, де встановлено, що: «Об'єкти фонду призначаються для захисту населення (працівників) від шкідливого та небезпечного впливу факторів надзвичайних ситуацій та воєнних (бойових) дій, що створюють загрозу життю і здоров'ю людей, за рахунок можливості зменшення цього впливу на людей або створення умов, що виключають такий вплив»²³.

Особливе значення для розуміння бланкетного характеру ст. 270-2 КК України є наступне положення Вимог: «Готовність об'єктів фонду до використання за призначенням забезпечується утриманням та експлуатацією таких об'єктів, майна і засобів, розміщених у них, відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України, інших нормативно-правових актів у сферах цивільного захисту, охорони праці, стандартизації та цих Вимог, а також відповідністю ЗСЦЗ та СПП комплекту проєктної документації, за якою їх збудовано, матеріалам технічної інвентаризації, технічному паспорту об'єкта та паспорту захисної споруди цивільного захисту / споруди подвійного призначення»²⁴. Вбачається, що законодавець пов'язує готовність об'єкта фонду до використання безпосередньо з належним його утриманням та експлуатацією. Як наслідок, готовність споруди не є самостійним або формальним показником, а забезпечується системою конкретних організаційних, технічних та експлуатаційних заходів.

²² Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість : наказ МВС України від 09.07.2018 № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

Разом із цим п. 2 розділу II Вимог встановлює важливе обмеження щодо стану об'єктів фонду. Зокрема, під час утримання та експлуатації ЗСЦЗ, СПП не допускається зниження захисних та інших властивостей відповідних споруд, передбачених ДБН В.1.2-4:2019 «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту», затвердженими наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26 березня 2019 року № 82дк, іншими нормативними актами та проектною документацією, крім випадків проведення реконструкції таких споруд з дотриманням вимог п. 28 Порядку обліку²⁵.

Зазначена вимога свідчить про те, що експлуатація об'єкта фонду повинна здійснюватися таким чином, щоб не погіршувати його захисні характеристики. Відповідно, будь-які дії чи бездіяльність, унаслідок яких відбувається зниження передбачених нормативними актами чи проектною документацією захисних властивостей споруди, можуть розглядатися як порушення встановлених правил її утримання та експлуатації.

Особливе місце у системі таких вимог займає забезпечення доступності об'єктів фонду. Наказом конкретизуються вимоги до організації входів, виходів та інших елементів, які забезпечують можливість потрапляння людей до захисної споруди та її залишення. Це має безпосередній зв'язок із вимогою Кодексу щодо цілодобового та безперешкодного доступу населення до готових об'єктів фонду. У цьому контексті належне утримання входів і виходів не може розглядатися лише як технічне питання. Їх справність, доступність та можливість безперешкодного використання безпосередньо визначають реальну здатність населення скористатися захисною спорудою у разі виникнення небезпеки. Тому порушення відповідних правил може мати не лише організаційне або господарське значення, а й безпосередньо впливати на реалізацію захисної функції об'єкта.

Важливе значення мають також положення наказу, що регламентують вимоги до інженерних систем об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Належний технічний стан таких систем є необхідною передумовою забезпечення готовності споруди до використання за призначенням. Зокрема, чинною редакцією Вимог серед критеріїв оцінювання стану протирадіаційних укриттів та споруд подвійного призначення із захисними властивостями протирадіаційних укриттів передбачено, зокрема, відсутність інженерних мереж, передбачених проектною документацією, технічним паспортом,

²⁵ Там само.

паспортом ЗСЦЗ/СПП (електро- та водопостачання, опалення, каналізації, зв'язку і оповіщення)»²⁶.

Окремим критерієм визначено «відсутність, несправність або некомплектність обладнання, передбаченого проектною документацією, технічним паспортом, паспортом ЗСЦЗ/СПП». Наведені положення свідчать про те, що оцінювання готовності відповідних об'єктів здійснюється не лише з урахуванням загального стану споруди, а й з огляду на фактичну наявність, комплектність та працездатність інженерних мереж і обладнання, передбачених відповідною технічною документацією²⁷.

Важливе значення для нормативно-правового забезпечення вимог до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту мають державні будівельні норми, які визначають технічні та інженерні вимоги до їх проєктування, будівництва та забезпечення необхідних захисних властивостей. Одним із основних нормативних документів у цій сфері є ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту», затверджений наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 10.08.2023 № 702.²⁸

Відповідно до визначеної у ДБН сфери застосування, «ці норми встановлюють основні положення щодо проєктування захисних споруд цивільного захисту та споруд подвійного призначення, призначених для укриття населення. Ці норми розроблено відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України»²⁹. Наведені положення дають підстави визначити основне призначення ДБН В.2.2-5:2023 у системі нормативного регулювання досліджуваних правовідносин. Зазначені будівельні норми визначають технічні параметри, яких необхідно дотримуватися під час створення або реконструкції відповідних споруд³⁰.

Водночас значення ДБН В.2.2-5:2023 для дослідження ст. 270-2 КК України полягає у тому, що технічний стан захисної споруди та її здатність виконувати функцію укриття безпосередньо пов'язані з дотриманням встановлених будівельних вимог. Відповідно, порушення технічних вимог, встановлених під час проєктування або реконструкції об'єкта, у подальшому може впливати на його захисні властивості та можливість використання за призначенням.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту». URL : <https://e-construction.gov.ua/files-token/9f14047ad513955d6f9b7c9dac63683f>.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

Особливе значення мають положення ДБН В.2.2-5:2023, що стосуються об'ємно-планувальних рішень, розміщення захисних споруд, основних і допоміжних приміщень, конструктивних рішень, інженерного обладнання, систем вентиляції, водопостачання, каналізації, електропостачання та інших систем життєзабезпечення. Структура чинного документа безпосередньо передбачає окремі розділи щодо розміщення захисних споруд та споруд подвійного призначення, об'ємно-планувальних рішень, основних і допоміжних приміщень та інших технічних характеристик відповідних об'єктів.

ДБН В.2.2-5:2023 забезпечує нормативну конкретизацію технічних характеристик захисних споруд, від яких залежить їх спроможність виконувати встановлене законодавством функціональне призначення. Дотримання таких вимог має значення не лише на етапі будівництва, а й у подальшому, оскільки створений об'єкт повинен зберігати передбачені проектними та нормативними документами захисні властивості.

Окремо необхідно розглянути ДБН В.1.2-4:2019 «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту». Зазначені будівельні норми затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26.03.2019 № 82 дск. Відповідно до інформації Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, документ встановлює загальні вимоги до проектування інженерно-технічних заходів цивільного захисту у складі містобудівної та проектної документації³¹.

Отже, функціональне призначення ДБН В.1.2-4:2019 полягає у встановленні загальних інженерно-технічних засад цивільного захисту, які мають враховуватися під час містобудівного та проектного планування. У контексті дослідження фонду захисних споруд ці норми мають значення передусім для визначення інженерних рішень, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту населення.

Взаємозв'язок між ДБН В.1.2-4:2019 та ДБН В.2.2-5:2023 проявляється у тому, що загальні вимоги до інженерно-технічних заходів цивільного захисту отримують подальшу технічну конкретизацію у спеціальних будівельних нормах, присвячених безпосередньо захисним спорудам цивільного захисту. У результаті формується комплексне нормативне регулювання, яке охоплює як загальні принципи інженерного забезпечення цивільного захисту, так і спеціальні вимоги до проектування та будівництва конкретних видів захисних споруд.

Наведені державні будівельні норми мають важливе значення для встановлення змісту окремих вимог, що стосуються технічних та

³¹ ДБН В.1.2-4:2019 «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту». URL : <https://e-construction.gov.ua/files-token/99c5ce180b9a9f52e10c478013d6cfeb>.

інженерних характеристик об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. У контексті ст. 270-2 КК України вони можуть виступати одним із нормативних джерел для визначення конкретних правил, порушення яких підлягає оцінці у сукупності з іншими ознаками відповідного кримінального правопорушення. Водночас безпосередня оцінка порушень правил утримання та експлуатації конкретного об'єкта повинна здійснюватися насамперед з урахуванням спеціальних вимог, а відповідні будівельні норми мають значення для встановлення технічних та інженерних параметрів такого об'єкта.

Важливе значення у системі нормативно-правового регулювання технічного стану об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту має постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 № 488 «Деякі питання проведення технічної інвентаризації». Зазначеним нормативно-правовим актом затверджено Порядок проведення технічної інвентаризації, а також форми документів, що оформлюються за результатами її проведення³².

Відповідно до положень затвердженого постановою Порядку, технічна інвентаризація проводиться з метою визначення складу, фактичної площі, об'єму, технічного стану та/або змін зазначених характеристик за певний період часу із виготовленням відповідних документів (матеріалів технічної інвентаризації, технічного паспорта) з використанням Реєстру будівельної діяльності³³.

Значення цього нормативно-правового акта для дослідження об'єктів фонду захисних споруд полягає у тому, що технічна інвентаризація забезпечує документальне відображення фактичного стану та характеристик відповідного об'єкта нерухомого майна. Результати такої інвентаризації можуть використовуватися для встановлення відомостей про об'єкт, його конструктивні характеристики, площу, склад приміщень та інші технічні показники. Порядок проведення технічної інвентаризації передбачає оформлення відповідної інвентаризаційної справи та матеріалів технічної інвентаризації. Наявність таких документів має значення для забезпечення достовірності відомостей про об'єкт нерухомого майна та можливості встановлення його фактичних характеристик.

Останнім нормативно-правовим актом, який доцільно розглянути у межах дослідження нормативного забезпечення функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту, є розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних

³² Деякі питання проведення технічної інвентаризації : постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 № 488. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2023-%D0%BF>.

³³ Там само.

споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» від 04.03.2025 № 183-р (далі – Розпорядження). Зазначеним Розпорядженням схвалено Стратегію розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2025–2027 роках (далі – Стратегія)³⁴.

Значення цього нормативного акта полягає у формуванні довгострокового підходу держави до розвитку фонду захисних споруд. На відміну від Кодексу цивільного захисту України та підзаконних нормативно-правових актів, які встановлюють безпосередні права, обов’язки та конкретні вимоги до функціонування відповідних об’єктів, Стратегія визначає загальні напрями державної політики щодо вдосконалення системи укриття населення.

У Стратегії визначено проблемні питання, пов’язані із сучасним станом фонду захисних споруд цивільного захисту, а також напрями його подальшого розвитку. Її прийняття обумовлене необхідністю формування належного та достатнього фонду захисних споруд, здатного забезпечувати ефективне укриття населення в умовах надзвичайних ситуацій, воєнних дій та інших загроз. Документ орієнтований на довгострокове підвищення спроможності держави у сфері захисту населення.

Важливим є те, що розпорядженням уряду затверджено операційний план заходів з реалізації в 2025-2027 роках Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року, у якому визначено конкретні заходи, відповідальних суб’єктів та строки їх виконання, що забезпечує практичне втілення визначених Стратегією напрямів державної політики.

Для дослідження ст. 270-2 КК України особливе значення має системний характер положень Стратегії. Її зміст демонструє, що питання належного функціонування фонду захисних споруд розглядається державою не як сукупність окремих технічних або господарських заходів, а як складова загальної системи забезпечення цивільного захисту населення. Відповідно, забезпечення належного стану таких об’єктів є одним із напрямів реалізації державної політики у сфері безпеки населення.

Стратегія має важливе значення для розуміння нормативного та організаційного контексту криміналізації порушень у сфері

³⁴ Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2025 № 183-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text>.

функціонування захисних споруд. Її положення підтверджують пріоритетність забезпечення належного стану фонду захисних споруд та необхідність його подальшого розвитку, модернізації й удосконалення. У цьому аспекті Розпорядження доповнює систему нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту населення.

Отже, нормативно-правове регулювання функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту має комплексний характер, оскільки відповідні вимоги закріплені одночасно на рівні кодифікованого законодавства, підзаконних нормативно-правових актів та будівельних норм. Водночас саме сукупність зазначених положень дає змогу визначити конкретний зміст обов'язків щодо утримання та експлуатації захисних споруд, недотримання яких за наявності встановлених кримінальним законом наслідків може бути підставою для застосування ст. 270-2 КК України.

2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 270-2 КК УКРАЇНИ. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 270-2 КК УКРАЇНИ

23 червня 2023 р. до Верховної Ради України було внесено законопроект № 9362-1 «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд. 22 травня 2024 р. цей законопроект було прийнято за основу, а 9 січня 2025 р. він був прийнятий в цілому.

Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 175-3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту», а Кримінальний кодекс України – ст. 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту»³⁵.

Ст. 270-2 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини³⁶. Диспозиція статті побудована як бланкетна норма тому для з'ясування чи були порушені вимоги встановлені законодавством слід звертатися до нормативно правових актів розглянутих в 1 розділі цих рекомендацій.

³⁵ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : Закон України від 09.01.2025 № 4200-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4200-20#n40>.

³⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n792>.

Склад злочину передбаченого ст. 270-2 КК Закону України, як і будь який інший, складається з об'єктивних (об'єкт і об'єктивна сторона) та суб'єктивних ознак (суб'єкт і суб'єктивна сторона).

Виходячи з розташування статті в Кримінальному кодексі України родовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері охорони громадської безпеки України.

Безпосереднім основним об'єктом є громадська безпека, а саме порядок утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також порядок доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту³⁷.

Додатковими обов'язковими об'єктами виступають суспільні відносини в сфері охорони основ національної безпеки України і в сфері охорони життя та здоров'я особи³⁸.

З об'єктивної сторони злочин передбачений ст. 270-2 КК України складається з наступних елементів:

1. Діяння (дія або бездіяльність);
2. Суспільно небезпечні наслідки (середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження або загибель людини);
3. Причинного зв'язку між діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Діяння може вчинятися в наступних формах:

а) порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або

б) незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги³⁹.

Під порушенням встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту слід розуміти протиправне невиконання або неналежне виконання власником, користувачем чи балансоутримувачем установлених нормативно-правовими актами обов'язків щодо

³⁷ Людвік В., Лісенко В. Кримінальна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.)*. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 140-143.

³⁸ Єлаєв Ю. Л. Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: формально-юридичне дослідження внутрішньої структури об'єкта кримінального правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 7 листоп. 2025 року) / упоряд. С. І. Мельник*. Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 97-99.

³⁹ Людвік В., Лісенко В. Зазнач. твір.

забезпечення належного технічного стану, готовності, доступності та функціонального використання таких об'єктів за призначенням.

Насамперед йдеться про недотримання обов'язкових вимог, спрямованих на те, щоб захисна споруда або споруда подвійного призначення у разі виникнення небезпеки могла бути реально використана для захисту людей. Чинні Вимоги прямо передбачають, що готовність об'єктів фонду забезпечується їх утриманням та експлуатацією відповідно до Кодексу цивільного захисту, інших нормативно-правових актів і встановлених вимог.

До порушень, зокрема, можуть належати:

- неналежне технічне утримання захисної споруди;
- несправність або неналежний стан систем життєзабезпечення, вентиляції, електропостачання, водопостачання, зв'язку тощо;
- захаращення входів, виходів, евакуаційних шляхів або приміщень споруди;
- неможливість безперешкодного доступу до укриття у разі виникнення загрози;
- використання приміщень таким чином, що це перешкоджає їх використанню за основним захисним призначенням;
- невиконання встановлених заходів з підтримання споруди у готовності;
- допущення такого погіршення технічного стану, яке призводить до зниження захисних властивостей споруди;
- неналежне утримання обладнання, майна та засобів, які повинні забезпечувати функціонування об'єкта;
- невідповідність фактичного стану споруди проектній документації, технічному паспорту або паспорту захисної споруди.

Особливо важливо, що нормативні вимоги забороняють зниження захисних та інших властивостей захисних споруд і споруд подвійного призначення під час їх утримання та експлуатації⁴⁰.

Під фондом захисних споруд цивільного захисту слід розуміти сукупність усіх засобів колективного захисту (захисні споруди, споруди подвійного призначення, первинні (мобільні) укриття та найпростіші укриття), передбачених ст. 32 Кодексу цивільного захисту України, що можуть бути використані для укриття населення та перебувають на

⁴⁰ Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість : наказ МВС України від 09.07.2018 № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

обліку відповідно до вимог, визначених Порядком створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку⁴¹.

Утримання об'єктів фонду захисних споруд – комплекс заходів організаційного, матеріально-технічного, інженерного, фінансового та іншого характеру, що спрямовані на забезпечення готовності об'єктів фонду захисних споруд до використання за призначенням⁴².

Експлуатація об'єктів фонду – використання об'єктів фонду та наявного в них майна (засобів, приладів, обладнання) з метою захисту населення в разі виникнення небезпеки їх життю та здоров'ю під час надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів⁴³.

Під незабезпеченням безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги слід розуміти невиконання або неналежне виконання уповноваженою особою обов'язку організувати та фактично забезпечити можливість доступу населення до відповідної захисної споруди у будь-який час доби, коли виникла необхідність її використання для укриття від небезпечних факторів надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій або інших загроз.

В юридичному розумінні це означає, що населення повинно мати реальну, а не формальну можливість потрапити до укриття, зокрема:

- у будь-який час доби, а не лише в години роботи відповідного підприємства, установи чи закладу;
- без необхідності отримувати попередній дозвіл від посадової особи;
- без залежності від присутності конкретного працівника, сторожа, адміністратора тощо;
- без замкнених дверей, воріт або інших фізичних перешкод, які унеможливають доступ;
- за наявності справного входу, належного освітлення та можливості фактичного користування укриттям;

⁴¹ Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#n12>.

⁴² Там само.

⁴³ Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість : наказ МВС України від 09.07.2018 № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

– із забезпеченням доступу саме тоді, коли подано відповідний сигнал цивільного захисту, зокрема сигнал повітряної тривоги.

Тобто «доступ» – це не лише наявність ключа чи формально визначеного укриття на карті, а створення таких організаційних і технічних умов, за яких людина може безпечно та своєчасно зайти до споруди.

Для встановлення цього порушення необхідно з'ясувати:

- 1) чи належить конкретний об'єкт до фонду захисних споруд;
- 2) хто є його власником, користувачем або балансоутримувачем;
- 3) на кого покладено обов'язок забезпечення доступу;
- 4) чи був оголошений сигнал повітряної тривоги;
- 5) у чому конкретно полягала перешкода доступу;
- 6) чи була ця перешкода реальною та такою, що унеможливлювала або істотно обмежувала потрапляння населення до укриття.

Злочин передбачений ст. 270-2 КК України побудований законодавцем як матеріальний склад. Тому для притягнення винних до кримінальної відповідальності слід встановити, що діяння проаналізовані вище призвели до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини.

Під тілесними ушкодженнями середньої тяжкості слід розуміти ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягли за собою наслідків, передбачених у ст. 121 КК України, але такі, що спричинили тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину⁴⁴.

Тяжким тілесним ушкодженням визнається тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя⁴⁵.

Під загибеллю людини слід розуміти смерть хоча б однієї людини.

Для притягнення винних до кримінальної відповідальності за ст. 270-2 КК України слід обов'язково встановити наявність причинного зв'язку між проаналізованими вище діяннями та суспільно небезпечними наслідками у вигляді середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини.

Злочин передбачений ст. 270-2 КК України вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків вказаних в законі.

⁴⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n792>.

⁴⁵ Там само.

Враховуючи, що в цілому цей злочин визнається необережним стадій готування та замаху на його вчинення бути не може.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку і на яку було покладено обов'язок по дотриманню встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або забезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту.

До таких осіб передусім належать:

- власник об'єкта фонду захисних споруд;
- користувач, на якого покладено обов'язки з його утримання та експлуатації;
- балансоутримувач;
- службова або інша відповідальна особа юридичної особи, якщо саме на неї покладено відповідні обов'язки щодо конкретної захисної споруди.

Для притягнення винного до кримінальної відповідальності за ст. 270-2 КК України обов'язково треба встановити, що саме на цю особу були покладені відповідні обов'язки щодо:

- утримання захисної споруди;
- її експлуатації;
- підтримання її у готовності до використання за призначенням;
- забезпечення доступу населення до неї;
- організації технічного обслуговування та усунення виявлених недоліків.

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 270-2 КК України характеризується умисною або необережною формою вини до діяння та обов'язково необережною формою вини до наслідків. Мотив та мета для притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею значення не мають.

Злочин передбачений ст. 270-2 КК України слід відмежовувати від адміністративного правопорушення передбаченого ст. 175-3 КУпАП.

Стаття 175-3 КУпАП передбачає відповідальність за незабезпечення безперешкодного доступу громадян до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту у випадках та порядку, встановлених законодавством та за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду

захисних споруд цивільного захисту, що призвело до неготовності їх використання за призначенням відповідно до законодавства⁴⁶.

Кримінальна відповідальність за ст. 270-2 КК України настає за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини⁴⁷.

І ст. 175-3 КУпАП, і ст. 270-2 КК України передбачає відповідальність фактично за однакові дії, а саме за «незабезпечення безперешкодного доступу громадян до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» та за «порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту»⁴⁸. Основна відмінність правопорушень передбачених ст. 175-3 КУпАП і ст. 270-2 КК України полягає у наявності наслідків⁴⁹ у вигляді заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини в кримінальному правопорушенні.

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» дії винних осіб за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту кваліфікувались за іншими статтями КК України, зокрема за

⁴⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>.

⁴⁷ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n792>.

⁴⁸ Людвік Валентин. Лісенко В'ячеслав. Кримінальна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 140-143.

⁴⁹ Акімов М. О. Деякі питання кримінально-правової оцінки порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (на прикладі законопроекту реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року). URL : <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/494d3a6c-a8bf-484d-9f1e-acd19fde6236/download>.

ст. 367 КК України (у випадку вчинення таких діянь службовою особою)⁵⁰, або за ст. 135 КК України⁵¹.

З моменту набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» діяння винних осіб за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини слід кваліфікувати за ст. 270-2 КК України.

У випадку вчинення зазначених вище діянь службовою особою, якщо вони спричинили загибель людини дії винної особи слід додатково кваліфікувати за ч. 3 ст. 367 КК України.

⁵⁰ Вирок Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 215/5670/23 від 13.12.2023. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115602374>; Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області у справі № 195/2260/24 від 27.12.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124095739>.

⁵¹ Вирок Деснянського районного суду м. Києва у справі № 754/14302/23 від 30.07.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120674423>.

ВИСНОВКИ

Проведене у методичних рекомендаціях дослідження положень ст. 270-2 Кримінального кодексу України, нормативно-правових вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також особливостей кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь дає підстави сформулювати такі висновки.

Криміналізація порушень у сфері функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту є обумовленою необхідністю посилення кримінально-правової охорони життя та здоров'я населення в умовах підвищених воєнних і безпекових ризиків. Запровадження ст. 270-2 КК України спрямоване на забезпечення належного виконання обов'язків особами, відповідальними за утримання, експлуатацію та забезпечення доступності захисних споруд. Водночас превентивне значення цієї норми полягає у стимулюванні відповідальних осіб до належного виконання встановлених законодавством вимог ще до виникнення небезпечних наслідків.

Правове регулювання функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту має комплексний та міжгалузевий характер. Зміст бланкетної диспозиції ст. 270-2 КК України не може бути встановлений виключно шляхом аналізу положень Кримінального кодексу України. Для визначення конкретних правил, які були порушені, необхідно звертатися до положень Кодексу цивільного захисту України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативних актів Міністерства внутрішніх справ України, державних будівельних норм, проєктної та технічної документації та інших нормативних джерел. Саме сукупність таких положень дозволяє встановити конкретний зміст обов'язку щодо належного утримання й експлуатації відповідного об'єкта.

Об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту мають стратегічне значення для забезпечення безпеки населення. Їх функціональне призначення полягає у захисті людей від небезпечних факторів надзвичайних ситуацій, воєнних дій та інших загроз. Тому належний технічний стан, готовність до використання та реальна можливість своєчасного доступу населення до таких об'єктів становлять взаємопов'язані елементи їх захисної функції.

Готовність захисної споруди до використання не може розглядатися як суто формальний стан. Вона забезпечується сукупністю організаційних, технічних та експлуатаційних заходів, включаючи належне утримання самої споруди, інженерних мереж, обладнання,

майна та засобів, передбачених відповідною документацією. Недотримання таких вимог може призводити до зниження захисних властивостей споруди та, за наявності інших обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення, набувати кримінально-правового значення.

Особливого значення для правильної кваліфікації набуває вимога щодо безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд. Фактична наявність укриття сама по собі не забезпечує його захисної функції, якщо особи, для яких воно призначене, не можуть своєчасно до нього потрапити. Відтак блокування входів, захаращення доступів, створення інших фізичних чи організаційних перешкод можуть мати кримінально-правове значення за умови встановлення всіх інших ознак складу правопорушення.

Для встановлення порушення вимог щодо утримання та експлуатації конкретного об'єкта необхідно визначати конкретну нормативну вимогу, яка була порушена, зміст відповідного обов'язку та особу, на яку такий обов'язок покладался. Саме по собі встановлення неналежного стану захисної споруди або факту невиконання певних організаційних заходів ще не є достатньою підставою для кримінально-правової кваліфікації за ст. 270-2 КК України. Необхідним є встановлення всіх передбачених законом ознак складу кримінального правопорушення.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України, може бути не будь-яка особа, а лише та, на яку покладено відповідні обов'язки щодо конкретного об'єкта фонду захисних споруд. До таких осіб можуть належати власник, користувач, балансоутримувач, службова чи інша відповідальна особа юридичної особи. Вирішальним критерієм є не формальний статус особи, а фактичне та юридично закріплене покладення на неї обов'язків щодо утримання, експлуатації, підтримання готовності споруди, забезпечення доступу населення, технічного обслуговування та усунення виявлених недоліків.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується складною матеріальною конструкцією та охоплює: діяння у формі дії або бездіяльності; суспільно небезпечні наслідки у вигляді заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини; причинний зв'язок між відповідним діянням і наслідками. Отже, кримінальна відповідальність за ст. 270-2 КК України не повинна ґрунтуватися виключно на факті порушення нормативних вимог – необхідним є встановлення передбачених кримінальним законом наслідків та причинного зв'язку з ними.

Причинний зв'язок є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України. У кожному конкретному випадку необхідно встановити, що саме порушення вимог щодо утримання та експлуатації захисної споруди або незабезпечення доступу населення створило відповідні умови для настання передбачених законом наслідків і перебувало з ними у причинному зв'язку. Факт існування порушень, непроведення огляду чи невиконання вимог акта обстеження без доведення такого зв'язку не є достатнім для кримінальної відповідальності за цією статтею.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується складною формою вини: щодо діяння вина може бути умисною або необережною, тоді як щодо передбачених законом суспільно небезпечних наслідків вона має бути необережною. Мотив і мета не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони цього складу.

Закінченим кримінальне правопорушення за ст. 270-2 КК України є з моменту настання передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних наслідків. Зокрема, встановлення лише факту порушення відповідних нормативних вимог без настання наслідків, зазначених у диспозиції кримінально-правової норми, не дає підстав для висновку про закінчений склад кримінального правопорушення за ст. 270-2 КК України.

Важливим напрямом правильної кримінально-правової кваліфікації є відмежування ст. 270-2 КК України від ст. 175-3 КУпАП. Обидві норми передбачають відповідальність за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд або незабезпечення доступу до них. Основне кримінально-правове значення для їх розмежування мають наслідки: для застосування ст. 270-2 КК України необхідним є заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибель людини, тоді як адміністративна відповідальність пов'язується з іншими передбаченими законом наслідками та умовами.

Під час кваліфікації необхідно уникати автоматичного ототожнення будь-якого порушення правил експлуатації захисної споруди із кримінальним правопорушенням. Кримінально-правова оцінка має здійснюватися послідовно: встановлення конкретної нормативної вимоги; визначення особи, відповідальної за її виконання; встановлення фактичного порушення; визначення наслідків; доведення причинного зв'язку; встановлення необхідної форми вини та інших ознак складу кримінального правопорушення.

Документи, що характеризують стан та експлуатацію захисної споруди, мають істотне доказове значення. Акти обстеження, акти періодичних оглядів, записи у відповідних журналах, матеріали технічної

інвентаризації, технічні паспорти, паспорти захисних споруд та інша технічна й організаційна документація можуть використовуватися для встановлення фактичного стану об'єкта, характеру та тривалості порушень, обізнаності відповідальної особи про наявні недоліки, а також інших обставин, необхідних для правильної кримінально-правової оцінки.

У практичній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду особливу увагу необхідно приділяти доказуванню причинно-наслідкового механізму. Потрібно встановлювати не лише те, що захисна споруда мала певні недоліки, а й те, яким чином конкретне порушення вплинуло на можливість використання споруди або доступу до неї та як саме це порушення пов'язане з заподіяними потерпілим тілесними ушкодженнями чи загибеллю людини.

Застосування ст. 270-2 КК України потребує системного використання нормативних та технічних джерел. Державні будівельні норми, зокрема ДБН В.2.2-5:2023 та ДБН В.1.2-4:2019, мають значення для встановлення технічних та інженерних параметрів об'єктів фонду, однак конкретна кримінально-правова оцінка повинна здійснюватися з урахуванням усієї сукупності нормативних вимог, проектної та технічної документації конкретної споруди.

Стаття 270-2 КК України є важливим елементом системи кримінально-правової охорони громадської безпеки та життя і здоров'я людини. Її практична ефективність залежить не лише від самого факту законодавчого встановлення кримінальної відповідальності, а й від вироблення єдиних підходів до тлумачення її бланкетної диспозиції, встановлення кола відповідальних осіб, доказування наслідків та причинного зв'язку, а також розмежування кримінальної й адміністративної відповідальності.

Методичні рекомендації мають практичне значення для формування єдиного підходу до кримінально-правової кваліфікації порушень у сфері функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту. Їх положення можуть бути використані працівниками органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатами, науково-педагогічними працівниками та здобувачами юридичної освіти під час аналізу відповідних кримінальних правопорушень. Така спрямованість відповідає визначеній у роботі меті – забезпеченню єдиного та обґрунтованого підходу до застосування ст. 270-2 КК України.

Таким чином, правильна кримінально-правова кваліфікація діяння за ст. 270-2 КК України передбачає комплексне встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення та їх взаємозв'язку. Насамперед необхідно встановити конкретну вимогу законодавства

щодо утримання, експлуатації або забезпечення доступу до об'єкта фонду захисних споруд, факт її порушення конкретною відповідальною особою, передбачені законом суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між порушенням і такими наслідками. Лише за сукупності зазначених обставин можливе обґрунтоване вирішення питання про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективність кримінально-правової охорони у цій сфері безпосередньо залежить від належного виконання обов'язків власниками, балансоутримувачами, користувачами та іншими відповідальними особами, а також від належного документування технічного стану захисних споруд, результатів їх обстежень і оглядів та обставин, що можуть мати значення для встановлення причинного зв'язку. Отже, належне застосування ст. 270-2 КК України має забезпечувати не формальне покарання за порушення нормативних вимог, а реальний кримінально-правовий захист життя і здоров'я людей та підвищення ефективності функціонування фонду захисних споруд цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімов М. О. Деякі питання кримінально-правової оцінки порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (на прикладі законопроекту реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року). URL : <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/494d3a6c-a8bf-484d-9f1e-acd19fde6236/download>.

2. Вирок Деснянського районного суду м. Києва у справі № 754/14302/23 від 30.07.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120674423>.

3. Вирок Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 215/5670/23 від 13.12.2023. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115602374>.

4. Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області у справі № 195/2260/24 від 27.12.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124095739>.

5. ДБН В.1.2-4:2019 «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту». URL : <https://e-construction.gov.ua/files-token/99c5ce180b9a9f52e10c478013d6cfeb>.

6. ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту». URL : <https://e-construction.gov.ua/files-token/9f14047ad513955d6f9b7c9dac63683f>.

7. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF>.

8. Деякі питання проведення технічної інвентаризації : постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 № 488. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2023-%D0%BF>.

9. Єлаєв Ю. Л. Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: формально-юридичне дослідження внутрішньої структури об'єкта кримінального правопорушення. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* :

збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 7 листоп. 2025 р.) / упоряд. С. І. Мельник. Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 97-99.

10. Каторкін Р. А. Криміналізація порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: проблеми сьогодення. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.)* ; у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2025. Ч. I. С. 591-593.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>.

12. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

13. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n792>.

15. Людвік В., Лісенко В. Кримінальна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.)*. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 140-143.

16. Про затвердження вимог щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, здійснення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, визначення критеріїв неможливості подальшого утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, оформлення документів, що підтверджують таку неможливість : наказ МВС України від 09.07.2018 № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

17. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : Закон

України від 09.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4200-20#n40>.

18. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

19. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2025 № 183-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text>.

ДОДАТКИ

ВИТЯГ

з Кримінального кодексу України

Стаття 270⁻². **Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту**

Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

ВИТЯГ

з Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 175⁻³. **Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту**

Незабезпечення безперешкодного доступу громадян до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту у випадках та порядку, встановлених законодавством, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

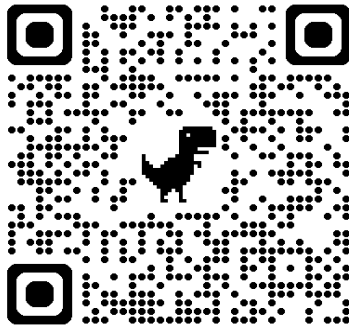
Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, що призвело до неготовності їх використання за призначенням відповідно до законодавства, -

тягне за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

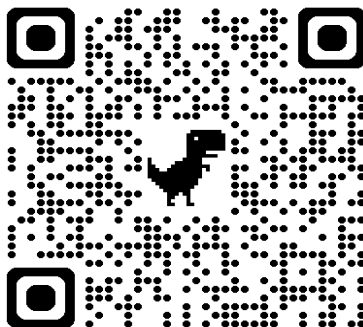
Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі правопорушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

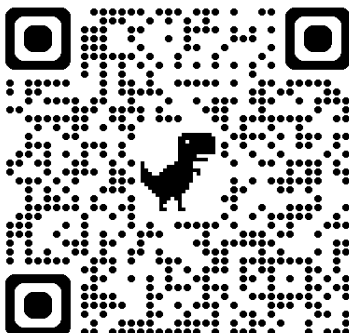
ВИМОГИ
щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду
захисних споруд цивільного захисту

ПОРЯДОК
створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту,
включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з
фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку

Кодекс цивільного захисту України

Наукове видання

КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ
ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ
ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
(ст. 370-2 КК УКРАЇНИ)

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Редактор, оригінал-макет, дизайн –
А. В. Самотуга

Редактор *Н. В. Леонова*

Комп'ютерна верстка – *С. В. Лобань*

Підп. до друку 05.10.2026. Формат 60×84/16. Гарнітура – Times New Roman.
Папір офісний. Друк – цифровий. Ум.-друк. арк. 2,56. Обл.-вид. арк 2,75.
Наклад – 25 прим. Зам. № 06/2026-мр

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024